

Željko Bartulović*
Daniel Haman**

UDK 636(497.5 Grobnik+Vinodolski)“04/14”(094.5)
930.85(497.5) “04/14”

DOI članka:

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 19. 1. 2026.

Prihvaćeno: 27. 1. 2026.

STOČARSTVO KAO GOSPODARSKA GRANA U SREDNJOVJEKOVNIM PRAVNIM VRELIMA GROBNIKA I VINODOLA

Sažetak: U ovom radu autori analiziraju koji se pravni izvori mogu koristiti za proučavanje povijesti gospodarstva, osobito stočarstva i pitanja prehrane ljudi u srednjovjekovnom Grobniku i Vinodolu. Riječ je o Vinodolskom zakonu, sačuvanim računima prihoda i rashoda Marka Oršića iz 1593., ugovorima Petra Zrinskoga s Grobničanima i Bakranima 1642., Grobničkom urbanu iz 1686. i drugim vinodolskim urbanima i ugovorima. Iz tih se izvora može doći do zaključaka o višestoljetnoj tradiciji stočarstva u Vinodolu i na Grobnišćini.

U zaključnom dijelu rada autori obrađuju povijesno-kulturološki aspekt očuvanja baštine, s osvrtom na nematerijalnu baštinu Vinodola i susjednih prostora, u kojima se ističe glagoljična baština. Uočljivo je kako postoji mogućnost proučavanja, registracije i zaštite materijalne i nematerijalne kulturne baštine Vinodola.

Ključne riječi: stočarstvo, gospodarstvo, srednji vijek, Grobnik, Vinodol, urbani, pravna zaštita baštine

---

* **Dr. sc. Željko Bartulović**, redoviti profesor u trajnom zvanju; Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, zeljko.bartulovic@uniri.hr

** **Dr. sc. Daniel Haman**, znanstveni suradnik, Sveučilište J. J. Strossmayer u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti, daniel.haman@fazos.hr

Ovaj je rad napisan u okviru projekta Državno-pravne tradicije sjevernog Jadrana kroz europske utjecaje i digitalnu historiografiju (uniri-iz-25-212), financiranog od Europske unije – NextGenerationEU kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026., u sklopu Programskog financiranja Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta. Izneseni stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno službeni stav Europske unije ili Europske komisije. Europska unija ni Europska komisija ne mogu snositi odgovornost za njih.

1. O gospodarstvu u Vinodolskom zakonu iz 1288.

Vinodolski zakon iz 1288., pisan glagoljicom na hrvatskom jeziku, najstariji je pravni akt koji sadrži podatke za analizu povijesti poljoprivrede u Vinodolu. Temelj gospodarstva Vinodola bila je poljoprivreda o čemu svjedoči i njegovo ime koje potvrđuje uzgoj vinove loze. Uz potvrdu kulture vinove loze postoje podatci o poljoprivrednoj proizvodnji i to žita¹ kao i razvijenom stočarstvu, kako govedarstvu, tako i o ovčarstvu te uzgoju koza. Posebnost predstavlja i spomen pčelarstva.

Spominju se goveda, sitna stoka i blago u članku 5. (*goved, brav, skot*); u članku 8. krađa živine iz staje (*skot, v osiku*), žita u guvnu (*gumnu*), meda iz košnica/ulišta (*ulnici v mesti gdi se shranaju pčele*) i palež (*požganie*) žita na polju. Članak 27. navodi ovce kao sredstvo plaćanja kazne. Članak 45. utvrđuje nagradu za nalaženje goveda i male životinje (*malu živinu*). U člancima 48., 52. i 54. vrijednost vola iznosi libara 8, dok članak 51. navodi 10 l što omogućuje usporedbu ondašnjih s današnjim vrijednostima stoke i visina kazni.² Članci 49. i 50. normiraju zapljenu goveda. Članak 66. navodi pastire i orače kao vjerodostojne svjedoke, a članak 13. plaćanje desetine.³

Zanimljiva je nesuglasnost pri određivanju novčane vrijednosti vola, jer dvije libre nisu zanemariva razlika. Spomenuti članci ne daju precizne podatke prema kojima bismo mogli utvrditi prema čemu je određena različita vrijednost za vola. Je li tu riječ o pogrešnom prijepisu ili je s vremenom, od donošenja Vinodolskoga zakona do vremena nastanka prijepisa došlo do promjene vrijednosti pa je prepisivač novu vrijednost nemarom unio samo u jedan članak?

Za razumijevanje poljoprivrede kao osnove srednjovjekovnoga feudalnog gospodarstva važno je navesti da su u Vinodolu i žene (udovica, kćeri, sestra umrloga) mogle naslijediti nekretnine pa i zemljišta ako bi preuzele obveze (službe) spram feudalca (članak 32.).⁴

¹ HAMAN, D., The Vinodol Law Provisions Related to Wheat as the most Important Agricultural Crop in the Middle Ages, "Proceedings of the 56th Croatian and 16th International Symposium on Agriculture", Osijek, 2021., str. 420-423; BARTULOVIĆ, Ž., HAMAN, D., Legislative Acts in Agriculture and Environment in Novi Vinodolski (Croatia) in the 17th Century, Research Journal of Agricultural Science, University of Life Sciences "King Mihail I" from Timisoara, vol. 55, br. 1, Temišvar, 2023., str. 3-11.

² Novčane mjere su: marka = 8 libara (l), libar = 6 soldina (sz). MARGETIĆ, L., Iz vinodolske prošlosti, Pravni izvori i rasprave, Liburnija i Školska knjiga, Rijeka - Zagreb, 1980., str. 88.

³ Tekst i prijevod Vinodolskog zakona na suvremeni hrvatski jezik prema MARGETIĆ, L., Iz vinodolske prošlosti..., cit. u bilj. 2; *id.*, Vinodolski zakon, Adamić, Nakladni zavod Globus, Rijeka - Zagreb, 2008.; *id.*, Srednjovjekovni zakoni i akti na Kvarneru, Nakladni zavod Globus, Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb - Rijeka, 2012.

⁴ MARGETIĆ, L., Vinodolski..., cit. u bilj. 2 i *id.*, Srednjovjekovni..., cit. u bilj. 3.

2. Računi upravitelja Vinodola za 1593.

Podatci o Vinodolu sadržani su u precizno sastavljenim računima prihoda i rashoda upravitelja Vinodola Marka Oršića za 1593. ispostavljenim feudalnim gospodarima, obitelji Zrinski.⁵

Računi za Grobnik navode prihode: *bir*;⁶ od vlastelinovih *braydi*⁷ i vinograda; oslobođenja plaćanja, npr. kovača zbog važnosti njegova rada, godišnji prihod (*od lyta*) od priploda malih životinja (*nalyske male, drobne živine* - koza i ovaca); *sulj* (za *odkwp welyke sywine*)⁸ prema registru (*zwallynom legistromw*), prihod od brava (ovce), prodaje vune (*wone*) male i velike i janjeće, od ovčjeg sira (1668 librica sira po 6 sz, ukupno 504 l; za usporedbu ukupno se za korištenje obradivih zemljišta daje 1000 l), te od skute (*zkwth* 607 librica po 5 sz 151 l i 15 sz), kože (ovaca, janjadi, koza i kozlića), stada ovaca (*stan*), od starješine pastira, *permanije* za ovce i od permanske pšenice,⁹ prihod *arbadiju*¹⁰ sa sjenokoša vlastelina, davanje od obitelji (*kwch*) i desetine iz Gerova.

Računi ukazuju na davanja: *bir*, *sulj*, *permaniju*, *arbadiju*, godišnje davanje i ono po kući, tj. obitelji i sl. U Vinodolu je razvijena poljoprivreda, uzgoj pšenice, vinogradarstvo i stočarstvo, krupne stoke, ovaca i koza. Ukupan godišnji prihod od Grobnika je 4751 l, a prihod od sira i skute od 655 l iznosi 13,78 %. To ukazuje na razvijenost i važnost ove gospodarske grane za Grobnik. Izraz *od ovac gospodina milostivoga* znači da su to feudalčeve ovce, a ne i ovce stanovnika Grobnika. To bi značilo da je ukupna proizvodnja sira na Grobniku bila još veća. U drugim kaštelima ne spominje se prihod od sira.

Rashodi (*trachenye*) na Grobniku navode više stavki koje se mogu povezati s gospodarstvom i poljoprivredom. Osobito je zanimljivo navođenje plaćanja rada kmetova. Kmetovi imaju radnu obvezu (tlaku) na zemljištu feudalaca, ali za neke oblike rada oni su plaćeni jer to ne ulazi u njihovu osnovnu radnu obvezu. Tako račun navode: plaću po kmetu za sadnju vinograda (*nazayemye*) od 14 sz; za kopanje, vezanje i pljevljenje, za *korwne pretrezati*, za berbu (trganje) i nošenje mošta u grad 16 sz; na

⁵ Tekst računa prema: MARGETIĆ, L., Vinodolski..., cit. u bilj. 2, str. 169-193.

⁶ Bir je davanje feudalcu za korištenje obrađenih zemljišta. O značenjima vidi: HERKOV, L., Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske, I. svezak, Djela JAZU, 47, Zagreb, 1956., str. 107-108.

⁷ Brajda (srednjovj. lat. *braidā*: ravnica, iz langobardskoga), stupovi s letvama za uzgoj vinove loze; *odrina*. Vidi: "Brajda", u: HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/brajda> (17. 1. 2026.).

⁸ Sulj je davanje za korištenje pašnjaka. Vidi: "Sulj" u: MAŽURANIĆ, V., Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, II. dio, pretisak, Informator, Zagreb, 1975., str. 1401-1402.

⁹ Perman je naziv za seljaka koji je u starije doba, vjerojatno još u 12. stoljeću, imao vojnu obvezu jer je Vinodol bio granično područje. Njihovo davanje, permanija, bilo je manje od davanja običnih kmetova-pučana. Vidi: "Perman" i "Permanija", *ibid.*, str. 911-912.

¹⁰ Vjerojatno se od sulja razlikovalo jer su ga plaćali kasniji doseljenici, Vlasi. Od lat. *herbatica*, travarina, naknada za korištenje pašnjaka. Vidi: "arbadiga", *Ibid.*, I. dio, str. 7.

žetvi *zythwah* na Grobničkom polju 8 sz, za mlaćenje žita 16 sz, koscima 1 libru, saku-pljačima 16 sz; ulje za radnike; lojane svijeće; kiseli kupus za težake i *junake*; platno za košulje pastira i pšenica te naknada za pastire - ovčare u planini. Soli za ovce gospodina za soljenje sira i skute na trošak grada 63 kabla soli po 16 sz (292 l), a sol je kupljena i za Ozalj. Za *kotal ovčarski koji sukna darowcza za pokrow* 4 l, pastirima od ovaca *myta plathna tanka y debela za koswle* 18 l. Podvorcu za sijeno i jednom pastiru godišnju plaću od 60 l od 1. prosinca (1 dan Xbra) za košulje i obuću, Petru Wokoderw koji drži stražu u planini kod ovaca 42 l.¹¹

3. Instrukcija Jurja Zrinskoga Ludoviku Čikulinu 1599.

U uzgoju ovaca spominju se i problemi. Tako je feudalni gospodar grof Juraj Zrinski dao napatuk upravitelju Ludoviku Čikulinu da utvrdi je li držanje ovaca za feudalca isplativo jer ne donosi prihode. Upućuje upravitelja da provjeri navode kako se prihodi mogu povećati uz bolji nadzor pastira koji svoje ovce napasaju zajedno s feudalčevim ovcama što Zrinski zabranjuje:

*Za ovce, po kih dob smo informovani, da se veće troši na n'je nego im se koristi uziml'je i bili smo odlučili da se odan'l je vzamši k Ribniku dorenu i po te dobe smo razumili od Sanovića da ne bi prez n'jih naredno, nego da će je na man'ji strošak spraviti. Neka to vidi, je li strošak veći na n'je, ili korist od n'jih i ako vidi, da prez n'jih ne val'ja ondi biti, neka se pastrom druga plaćja učini, jer poda t putih nećemo deršati, da oni toliku plaćju uziml'ju i svoje ovce s našimi da ne hrane n'ji nigdor, nego neka se našimi ovcami ob našem strošku nigdor ne pajdaši, ni naši pastiri da l'jucki ovac ne pasi nego same naše.*¹²

4. Grobnički urbar 1610.-1612.

Urbari su dokumenti u kojima su utvrđene obveze podanika prema feudalnom gospodaru. Oni nisu nametnuti kmetovima, nego je potreban i njihov pristanak na obveze pa je više riječ o međusobnom ugovoru. Upravo tako se i nazivaju ovi akti kojima su regulirani međusobni odnosi feudalca s Grobničanima 1642. Urbare dijelom možemo usporediti s ugovorom o nasljednom zakupu zemljišta kada je riječ o zemljištu. Dio propisa sadrže i popis davanja s različitih osnova pa bi to bio i akt financijske naravi. Konačno, urbari spominju i različite radne obveze kmetova pa su u tom dijelu preteče radnopravnih propisa, npr. kolektivnih ugovora o radu.¹³

¹¹ MARGETIĆ, L., *Iz vinodolske...*, cit. u bilj. 2, str. 169-193.

¹² *Loc. cit.*

¹³ HORVAT, M., BASTAIĆ, K., SIROTKOVIĆ, H., *Rječnik historije države i prava*, Informator, Zagreb, 1968., str. 798-799; BARTULOVIĆ, Ž. *Povijest hrvatskog prava i države*, kompendij, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2008., str. 30.

Grobnički urbar iz 1610.-1612. uređuje plaćanje sulja. *Pokojni Mikloš Zrinski* odlučio je da se daje svako ljeto od 15 jednu glavu, a za manje od 15 od svake odrasle glave stoke 3 sz i 1 *vienenzis* (beč). Od prikupljene stoke bratovštini sv. Marije 5 ovaca s janjcem i 5 jalovih. Živina te bratovštine oslobođena je plaćanja. Gospodin Juraj Zrinski snizio je davanje, od 20 odraslih glava daje se 1, *brava* (upozoravamo da se pojam *brav* tada koristio kao općeniti naziv za ovcu, a ne samo za mužjaka kao što je to danas) s mladim, a drugi *brav* jalov. Tko ima 100 *brava*, daje 3 s mladim i 2 jalova. Za manje od 20 ostaje 3 sz i 1 beč. Janjci i kozlići se ne broje. Od sulja satniku ide 1 ovca s janjetom, permanu 1 jalova ovca. Od velike živine plaća se po glavi 5 sz, ali za *bake* (bikove) se ne plaća, za vole isto ne jer oni obavljaju obvezu prijevoza (*trame, daske, japno*, kamen za popravak grada) kao niti konji koji nose *vališu, spravu kuhinjsko po Vinodolu i do Broda*. Za *per'manju* (*per mangiare*) se daje godišnje 111 ovaca i koza za stol gospoštije. (No, prijevod na talijanski jezik nije točan jer se ne radi o davanju za jelo. To je posebno podavanje čiji naziv, kao što je ranije navedeno, dolazi od riječi *perman* za posebnu, vrlo staru kategoriju stanovništva koja je imala umanjene feudalne obveze jer su uz zemljišne obavljali i vojnu dužnost čuvanja granice. Tako se u ugovoru iz 1642. spominje davanje ovaca s naslova permanije.) Ako su došli *mejaški ljudi s živinom u pašu u kunfin, kako se š nimi sprave, od toga ide gospodina m. polovica, a pučanom polovica*. Vrijednost novca izračunava se na sljedeći način: 1 forinta je 6 l, 1 libra je 20 sz,, forinta je 120 sz ili 80 krajcara ili 240 beča.¹⁴

Podatci iz urbara potvrđuju uzgoj ovaca pri čemu se koriste neki standardi kao jedinice za utvrđivanje plaćanja davanja, npr. stado od 20 ovaca i stado od 100 ovaca. Za bikove i volove ne plaća se sulj jer te životinje imaju sprežne ili tegleće obveze, vuče ili prenošenja raznih tereta. Ipak, za krave se naknada plaća. Propis o napasanju stoke koja pripada strancima zanimljiv je jer se naknada za ispašu njihove stoke dijeli na pola između feudalca i pučana. To dokazuje da je pravo kmetova-pučana na neobrađeno zemljište još uvijek jako i feudalac ga mora priznati.

5. Ugovor Petra Zrinskoga s Grobničanima od 18. srpnja 1642.

Kao što smo spomenuli, ugovor je pravni akt urbarijalne naravi, ali ovakav naziv ukazuje na međusobni dogovor između feudalnog gospodara i kmetova-pučana. Posebnost ovog akta je ta da je on vjerojatno sastavljen po njegovoj ženi grofici Ani Katarini Zrinski rođenoj Frankopan. Razlog tome jest to što je muž često izbivao zbog svojih vojnih obveza pa je njegova žena upravljala feudalnim posjedima i pregovarala s kmetovima.

¹⁴ MARGETIĆ, L., Grobnički urbari, Grobnički zbornik, posebna izdanja, knj. 1, Katedra čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka, 1995., str. 18-20, 63-64; vidi i: UČUR, M., BARTULOVIĆ, Ž., Nomotehnički aspekti Vinodolskog zakona iz 1288., Grobnički zbornik, br. 11, Rijeka, 2022., str. 3.

Ugovor sadrži nekoliko točaka iz kojih možemo iščitati podatke o poljoprivredi i stočarstvu.¹⁵ Tako:

“3. naši grobnički pučani odnosno podložnici obvezuju se svake godine dati 120 dobrih i probranih ovaca (*oves bonas et electas titulo permaniae*) s naslova permanije. Ako se ne daju do sv. Mihovila arkanđela onda daju 120 florina u novcu (1 florin 4 l i 10 solda odnosno 3 marijaša).

4. Prema popisu ovaca, kao i prije, od svake 20 jednu jalovu; ako jedna nedostaje od tog broja, tj. do 20, treba uzeti kao da se radi o punom broju; od 40 ovaca 1 jalovu i drugu s janjetom i tako od ostalih; ako nedostaje više od 1 tada se obvezuju dati od svake ovce 3,5 solda. Podavanja u vezi s većim životinjama trebaju plaćati kao i prije. Od muzne krave 10, od jalove 5 solda.

6. Naš puk... dosad, neka se ne miješa u arbadiju odnosno zakup pašnjaka na tom području.

23. obvezuje žene na predenje i tkanje feudalčeve vune, uz plaću (vjerojatno 8 sz., op. aut.)

41. Naši pučani odnosno podložnici trebaju nam osigurati pastire što ćemo ih izabrati za napasanje naših ovaca, i to tako da ćemo ih mi plaćati.”

Ugovor iz 1642. potvrđuje prethodne odredbe o plaćanju naknade utvrđene na temelju broja ovaca pojedinog podanika. Ovaj akt, za razliku od prethodnih, precizira plaćanje naknade za krave, ali nemamo razloga sumnjati da je tako bilo i do tada. Treba naglasiti da se kod plaćenih radova kmetova-pučana spominje i posebna naknada za rad žena i to na poslovima povezanim s ovčarstvom, a riječ je o tkanju i pređenju vune. Utvrđena je i obveza podanika da daju pastire, ali i obveza feudalca da ih plaća za taj rad jer to izlazi izvan redovitih obveza kmetova.

6. Usporedba obveza s urbarima Novog iz 1606. i 1653.

Zanimljivo je i korisno napraviti usporedbu urbarijalnih propisa koji su vrijedili za Novi, a donošeni su u slično vrijeme kao i oni za Grobnik. Neki propisi nisu sadržani u grobničkim aktima, ali vrlo je vjerojatno da su se primjenjivali i tamo. Tako, npr., propis o naknadi štete koju stoka napravi ulaskom u obrađeno ili drugo zemljište.¹⁶

Članak 6. uređuje štete i ulazak blaga u odrine (*braidā*), vinograd i solane (*soline*) feudalca. Krupnu stoku i konje (*siuince ali parip*) treba zadržati dok se ne plati šteta, a sitna stoka se oduzima za kaštel. U gradu se ne smije držati živina, a ako netko ima staju za konja i kravu mora imati dopuštenje službenika te ih držati zatvorene u njoj (članak 16.).

¹⁵ MARGETIĆ, L., Grobnički..., cit. u bilj. 14, str. 18-20, 63-64.

¹⁶ MARGETIĆ, L., Iz vinodolske..., cit. u bilj. 2, str. 197-206.

Propisi o plaćanju sulja vrlo su slični. Od krupne stoke u Novom podanici daju suljevinu (*szulieuinu*) za kravu ili junca 10 *sz*, a od teleta 5 *sz* (članak 41.) dok se za volove ne daje suljevina (članak 42.). Za sitnu stoku (ovce i koze) dužni su dati svaku 15. glavu, a crkvi 10. Tko ima manje glava, za svaku glavu plaća 7 *beči*.¹⁷ Od pčela (*pčelceu*) plaća se isto (članak 42.). Prema odluci pokojnog kneza Nikole Frankopana kmetovi su dužni dati 100 *pasa* (hvati) drva ili toliko dukata, ali, na molbu puka, određeno je da će se davati kada se feudalcu rodi sin ili kći ili ako umre član obitelji zato što podložnici svoje proizvode prodaju samo u novljanskoj luci (članak 47.). Vjerojatno je prihod od prodaje bio izdašniji pa je feudalac odustao od starijeg oblika davanja. To je i dokaz kako su se kmetovi bavili prodajom svojih proizvoda, ali u feudalčevoj luci, tj. prostoru za prodaju čime su povećavali njegove prihode. Davanja se plaćaju godišnje, pola na dan sv. Jurja, pola na dan sv. Mihovila. Vlasi se, na svoju molbu, oslobađaju plaćanja desetine, a umjesto toga prevožit će sol s mora, a iz unutrašnjosti (*od Heruatou*) pšenicu i drugo uz uobičajenu plaću (članak 52.).¹⁸ Plaćaju travarinu prema običaju 1 dukat po kući (članak 53.). Urbar je sačinjen 23. kolovoza 1653. u Novom, a u potpisu je pečat kneza Jurja Frankopana.¹⁹

7. Prihodi i obveze Grobnika iz 1672.

Nakon pobune Zrinskog i Frankopana nesretno završene njihovim smaknućem 1671., njihove posjede preuzela je Dvorska komora pri čemu je obavljena detaljna inventura i procjena dobara pa tako i na Grobniku. Dio podataka odnosi se na ovčarstvo.

“U kaštelu je nedovršena zidanica i drvenim kućercima i s dvije ovčje štale. Godišnje davanje živinska permanija 120 f (lorin, rajnski, 16 libara je 3 florena, a dukat 6 l).²⁰ Za napasanje odraslih ovaca 20 f godišnje. Prihod od ovaca, *nališki*, od dvadesete ovce, a ispod toga 3 *sz* i 1 *beč* godišnje 120 f. Za odrasle ovce 150, jedna uz prosječnu cijenu 35 kr (ajcara?) ukupno 112 f 30 kr. Za janjce i kozlice 50 po 15 kr je 12 f 30 kr. Prihod od zakupa okolnih gora za napasanje ovaca i koza godišnje 50 f. Kokoši 119 po 9 kr. Jaja 410 po 10 za groš. Dvojici pastira plaća se po 7 f 30 kr.”²¹

Popis potvrđuje postojanje objekata koji služe stočarstvu u samom grobničkom kaštelu. Iznos davanja za stoku ostao je isti. Spominje se davanje u zakup pašnjaka, ali

¹⁷ Mali bakreni mletački novac, 2 beča su jedan soldin. Vidi: “Beč” u: MAŽURANIĆ, V., Prinosi..., cit. u bilj. 8, I, str. 51. Podatak o davanju i iznosu navodi Adamček uz dodatak da je vrijednost rajnske forinte 5,3 libre. ADAMČEK, J., Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća, JAZU, Sveučilište u Zagrebu, Liber, Zagreb, 1980., str. 553-554.

¹⁸ *Ibid*, str. 703.

¹⁹ MARGETIĆ, L., Iz vinodolske..., cit. u bilj. 2, str. 197-206.

²⁰ *Ibid*, str. 84.

²¹ *Loc. cit.*

nije jasno znači li to da su se pojedini pašnjaci možda davali u zakup pojedincima te da na njima nije bilo kolektivnog napasanja.

8. Urbar Grobnika od 9. ožujka 1686.

I ovaj urbar sadrži nekoliko propisa o stočarstvu i pašnjacima za ispašu.²² Primjerice: "Sedmo. Što se tiče torova za ovce, kako se do sada držalo dva takva sa strane gospoštije, mogu se njima služiti plativši samo prethodnom gospoštijском oficijalu uobičajeno podavanje. Osim toga, (podložnici) mogu se po volji pobrinuti za slične torove.

Osamnaesto... Pašnjak nazvan Strana kao nekoć, prepušta se i u buduće općini na korištenje.

23. Pašnjak zvan Furin neka ostaje fiskalnim podložnicima uz plaćanje godišnje zakupnine."

Ponavlja se podatak o torovima, vjerojatno u kaštelu, ali se podložnicima dopušta da i sami podižu torove u tu svrhu. Precizira se da pašnjak Strana koristi općina, vjerojatno bez naknade jer se ona ne spominje. Pašnjak Furin koristi općina, ali uz plaćanje zakupnine.

9. Grobnički urbari iz 1700. i 1726.

Grobnički urbar sastavljen na talijanskom jeziku 1700. sadrži iste odredbe kao i onaj iz 1726. pa ćemo ih analizirati istodobno navodeći hrvatski tekst.²³ Navodimo odredbe koje se odnose na stočarstvo i osobito ovčarstvo:

Item podložnici grobniški svi skupa moraju dat svako leto ovac 120 ili za svaku u bečima 4 l i 10 sz. Ukupno 540 l. Svaki podložnik koji ima koze ili ovce mora dati svako ljeto za sulj svaku 20. kozu ili ovcu s mladim plodom onoga leta. Ako ima manje od svake glave 3 sz i 1 beč. Od krava s mlijekom 10 sz, a od neplodne 5 sz. Od volova moraju dovesti dva voza drva za piliti daske ili u bečima 7 l kako bude korisnije gospodi. Grobnički puk ne smije se pačat v arbadie, to jest u paše gorske koje se na fit ljudem stranskim davaju, zač ovo platit se mora gospodi. Ako gospoda bi hoteli prest vunu ovčju i činiti raše, podložnici moraju prest i tkat i to za dobru plaću svoju. Podložnici grobniški dužni su dat pastira za blago gospodsko, koga zibere poruklab i zato gospoda moraju stariemu pastiru ovac 10, stari žita 9, sira libric 25 i za štomanju libar 9, a drugim dvem mladim pastirom dati se mora svakom glav 6 blaga, stari žita 9, libric sira 25 i za štomanju libar 5. Kapitul rečenoga kaštela grobniškoga mora dat baniju porkulabu svako leto... svako dvaiseto od desetine vinske, žitne i janske... Takajše čuvati se moraju podložnici da ne kvare gore sikuć drivoje za blago za pašu osbujno onakovo drivo koje bi moglo biti za hasan...

²² *Ibid*, str. 197-206.

²³ MARGETIĆ, L., Grobnički..., cit. u bilj. 14, str. 18-20, 63-64.

Ovaj urbar navodi davanje ovaca ili plaćanje novčanog iznosa kao zamjenu. Moguće je da su nositelji feudalnih prava bili skloniji naplati novca, a ne naturalnom uzimanju stoke u svrhu prehrane i dalje trgovine. Za krave se ne plaća naknada dok za volove postoji radna obveza kao naknada. Ovdje se izričito navodi da se feudalčevi gorski pašnjaci daju u zakup te ih kmetovi ne smiju koristiti kao općinske pašnjake. Feudalna vlast plaća pućanke za pređenje gospodske vune i tkanje tekstila kao i pastire za njihov rad. Crkva, tj. grobnički *kapitul* plaća feudalnom službeniku - porkulabu dvadesetinu prikupljenog iznosa od vina žita i janjadi jer ih je Crkva prikupljala uz pomoć feudalnog službenika. Konačno, kmetovima je zabranjeno sjeći drva za blago u brdu jer ono pripada nositelju feudalnih prava. To je očito ograničenje ranih prava kada su mogli sjeći za svoje potrebe, ali ne i za daljnju prodaju.

10. Neka objašnjenja o *sulju*

Od 16. do 18. stoljeća plaća se davanje zvano *sulj*. Margetić navodi da riječ *sulj* dolazi od latinske riječi *solium* (zemlja). *Sulj* je najvažnije davanje za napasanje krupne i sitne stoke na neobrađenim zemljištima, a plaća se feudalcu. Veličina davanja postupno se smanjivala. *Sulj* je ubirao općinski službenik zvan *perman*.

Urbari izvješćuju kako se podavanje s vremenom smanjivalo. Bribirski urbar od 1610. do 1612. izvješćuje da je Bernardin Frankopan smanjio Bribiranima *sulj* od desete na petnaestu glavu stoke. U Grižanskom urbaru iz 1544. *sulj* je utvrđen u istom iznosu pa Margetić smatra da je to učinjeno za života Bernardina Frankopana, do 1529. Između 1566. i 1569. dolazi do smanjenja *sulja* na Grobniku, Bakru i Hreljinu od svake petnaeste na dvadesetu glavu stoke. Isto i u Grižanima 1569., ali tamo se navodi i objašnjenje: *da bi nam dali vsaki kmetić težaka ednoga u naša trsja vsako leto, mi da jim dajemo spiza*. Margetić je mišljenja da je presudan interes feudalca koji drži da mu je radna tlaka na alodiju gospodarski korisnija pa smanjuje *sulj* i umjesto njega zahtijeva radnu tlaku.

Margetić postupno smanjivanje *sulja* u Vinodolu objašnjava na sljedeći način: 1. 1453.-1459. Bernardin Frankopan smanjuje u Bribiru i Grižanima, a vjerojatno i u Novome Driveniku podavanje od desete na petnaestu glavu; 2. 1550.-56. Nikola Zrinski na Grobniku, a vjerojatno i u Bakru i Hreljinu smanjuje *sulj* od desete na petnaestu glavu stoke; 3. 1556.-59. Juraj, Nikola i Krištof Zrinski snizuju *sulj* od petnaeste na svaku dvadesetu glavu na Grobniku, a vjerojatno i u Bakru i Hreljinu; 4. 1569. Stjepan Frankopan snizuje *sulj* u Grižanima od petnaeste na dvadesetu glavu.²⁴

²⁴ *Id.*, Iz vinodolske..., cit. u bilj. 2, str. 92-93; BARTULOVIĆ, Ž., Neka pitanja stvarnih i obveznih prava, Vinodolski zakon (1288.), Krčki i Senjski statut (1388.), Matica hrvatska - Ogranak Rijeka, Rijeka, 1997., str. 62-63. O davanjima u Vinodolu vidi i: BARTULOVIĆ, Ž., RADIĆ, Ž., Pravna ostavština Frankopana, u: SRDOČ-KONESTRA, I., POTOČNJAK, S. (ur.), Frankopanska baština u Primorsko-goranskoj županiji, Putovima Frankopana, Primorsko-goranska županija i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2018., str. 398.

U Urbaru Novog iz 1763. dolazi do daljnjeg smanjivanja sulja, na svaku pedesetu glavu i zamjenjivanja naturalnoga davanja u novčano: *Ostaje nadalje kao obveza rečenih podložnika u Zagonu godišnje plaćanje doprinosa sulj u skladu sa starim urbarom od svakih 50 glava malih životinja, ovaca ili koza, jednu glavu a za te (glave) lira 5,5 s time da ostaju slobodni gospodski sudac, satnik, kapetan knapa, grašćik i kapetan kmetova od gore rečenih novčanih opterećenja za trud i odgovornost što je imaju prilikom ubiranja, kako je bilo i prije.*²⁵

11. Zaključno razmatranje - očuvanje pravne baštine Vinodola

Od antičkih vremena postoje umjetničke zbirke koje imaju svoju kulturnu važnost, no nema traga o njihovoj pravnoj zaštiti u statusu objekata kulturnog naslijeđa nego se smatraju imovinom te podliježu općoj pravnoj zaštiti imovine. U doba renesanse oživljava interes za antičko kulturno naslijeđe, ali niti tada ne postoje propisi o zaštiti predmeta kao kao kulturne baštine.

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća, pojavom nacionalnih pokreta, budi se interes za proučavanje kulturne baštine vlastitih naroda kao dokaz postojanja nacije te započinje zaštita nacionalnog kulturnog naslijeđa, ali samo materijalnih dobara sve do druge polovice 20. stoljeća. Istraživanjem nematerijalne baštine, radom etnologa i drugih znanstvenika, javila se potreba za zaštitom nematerijalne baštine.

U pravnoj znanosti, prvi su na potrebu istraživanja pravne baštine u 18. stoljeću ukazivali pravници - filozofi - Leibniz i Montesquieu, a u 19. stoljeću tzv. historijska pravna škola, koju je utemeljio von Savigny. Najistaknutiji pripadnik škole na našim prostorima bio je Baltazar Bogišić. On je dvadeset godina metodom ankete proučavao pravne običaje Crne Gore, ali i susjednih hrvatskih, srpskih, bosanskih i albanskih prostora. Prikupljene običaje Bogišić je usustavio u jedinstveni *Opći imovinski zakon za knjaževstvo Crne Gore* 1888. čime je povezo pravnu baštinu i pozitivno pravo.²⁶

Na području Rijeke, grof Laval Nugent, podrijetlom Irac, početkom 19. st. u duhu ondašnje mode, prikupio je prvu umjetničku zbirku s većim brojem povijesnih artefakata na hrvatskom prostoru. Nugent i sin Arturo bili su štovatelji prošlosti i pripadnici hrvatskoga nacionalnog preporoda. Laval je kupio i obnovio više dvoraca obitelji Frankopana čime je spasio kulturnu baštinu od propadanja. Nažalost, zbirka nije sačuvana.²⁷

Dio hrvatske nacionalne kulturne i državnopravne baštine su plemićke obitelji Zrinskih i Frankopana, boraca za očuvanje hrvatske državnosti u 17. stoljeću. Družba

²⁵ BARTULOVIĆ, Ž., Neka pitanja..., cit. u bilj. 24, str. 63-64.

²⁶ *Id.*, Sušak 1919.-1947. - Državnopravni razvoj grada, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci i Adamić, Rijeka, 2014., str. 11-12.

²⁷ O tome vidi: ŽIC, I., *Laval Nugent, posljednji Frankopan, gospodar Trsata*, CDM, Rijeka, 1992.

Braće Hrvatskog Zmaja, osnovana 1905., čuvala je tu tradiciju spram njezinih protivnika u Beču, a dijelom i u Pešti. Cilj Družbe je očuvanje materijalne i nematerijalne baštine. Dvorac Ozalj, koji je u vlasništvu Družbe, bio je mjesto početka stvaranja modernog književnog jezika u krugu grofice Ane Katarine Zrinski.²⁸

Međunarodni ugovori ponekad sadrže odredbe o očuvanju kulturnog nasljeđa. Nettunske konvencije sklopljene između Kraljevine SHS i Italije 1925. uređuju način podjele arhivskih spisa za prostor Rijeke. To tada nisu bili povijesni spisi, ali predstavljaju početak razvitka kasnijih standarda o podjeli kulturne baštine.²⁹ Slično je bilo i nakon Drugoga svjetskog rata kada su Rijeka i Istra ušle u sastav Hrvatske unutar Jugoslavije, a ponovilo se i nakon raspada Jugoslavije. U zbirci srednjovjekovnih statuta u Državnom arhivu u Rijeci čuva se Statut Kopra iz 1423. koji je dio kulturne i pravne baštine Slovenije. Ipak, dobri odnosi Hrvatske i Slovenije imaju za rezultat suradnju pa je statut bio izložen u Sloveniji.

Istraživanjem i očuvanjem baštine bave se akademije pa i HAZU, osnovana kao JAZU 1861. Njezin prvi predsjednik, svećenik dr. Franjo Rački bavio se istraživanjem glagoljične baštine. U proučavanju glagoljične pravne baštine istaknuo se Vinodolac, Antun Mažuranić, objavljivanjem Vinodolskog zakona u časopisu Matice hrvatske *Kolo* 1843. Taj "biser" pravne baštine proučavali su brojni europski i svjetski pravni povjesničari.³⁰

Važnost glagoljice prepoznala je i Katolička Crkva. Papa Nikola IV. 1248. odobrio je korištenje glagoljice u crkvenoj službi senjskom biskupu Filipu, a 1252. i benediktincima iz Omišlja na otoku Krku.³¹ To je jedinstveni privilegij u Katoličkoj Crkvi i priznanje ondašnjeg hrvatskog jezika i pisma jer je Crkva kao službene jezike i pisma koristila latinski, grčki i hebrejski sve do odluka Drugoga vatikanskog koncila 1961. Papa Ivan Pavao II. godine 1980., uz sv. Benedikta, proglasio je sv. Ćirila i Metoda, autore glagoljskog pisma, suzaštitnicima Europe. Nakon stoljeća i pol istraživanja došlo je do pravnog reguliranja glagoljične kulturne baštine. Glagoljsko pjevanje uvršteno je 2008. u popis nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske,³² a umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice godine 2014.³³

²⁸ Družba Braće Hrvatskog Zmaja, dostupno na <https://dbhz.hr/> (24. 11. 2024.).

²⁹ BARTULOVIĆ, Ž., Sušak..., cit. u bilj. 26, str. 212-219.

³⁰ Vidi: "Franjo Rački" i "Antun Mažuranić", u: HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/racki-franjo> i <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mazuranic-antun> (24. 11. 2024.).

³¹ BARTULOVIĆ, Ž., RADIĆ, Ž., Pravna ostavština..., cit. u bilj. 24, str. 375-428.

³² ČIKEŠ, J., Glagoljaško pjevanje proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom, dostupno na www.croatianhistory.net/glagoljica/gl_pjevanje1.html (18. 1. 2026.).

³³ Rješenje Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, klasa: UP/I-612-08/14-06/0037, ur. broj: 532-04-01-02-02/2-14-1 od 7. veljače 2014., dostupno na www.fhs.unizg.

Vinodol i Grobnik prostori su na kojima možemo naći brojne primjere kulturnih dobara, od glagoljice, pravnih spomenika koji dokazuju uklopljenost Hrvata u europske pravne tradicije, baštinu Frankopana i Zrinskih, poseban govor i druga blaga. Ovaj rad, nadamo se, može poslužiti i za potvrdu stoljetne tradicije poljoprivrede, stočarstva i proizvodnje grobničkog sira pa čak i tzv. grobničke "palente krumpirice" kao primjera mogućeg istraživanja pravne povijesti u svrhu registracije i zaštite raznovrsne hrvatske kulturne baštine.

LIVESTOCK AS AN ECONOMIC BRANCH IN THE MEDIEVAL LEGAL SOURCES OF GROBNIK AND VINODOL

Summary: *In this paper, the authors analyze which legal sources can be used to study the history of the economy, especially livestock and human nutrition in medieval Grobnik and Vinodol. It is about the Vinodol Law, the preserved income and expenditure accounts of Marko Oršić from 1593, the contracts of Petar Zrinski with the inhabitants of Grobnik and Bakar in 1642, the urbarium of Grobnik from 1686 and other Vinodol urbariums and contracts. From these sources, conclusions can be reached about the centuries-old tradition of cattle breeding in Grobnik and Vinodol.*

In the final part of the paper, the authors deal with the historical-cultural aspect of heritage preservation with reference to the intangible heritage of Vinodol and neighboring areas where the Glagolitic heritage stands out. It is noticeable that there is a possibility to study, register and protect the tangible and intangible cultural heritage of Vinodol.

Key words: *livestock, economy, Middle Ages, Grobnik, Vinodol, urbariums, legal protection of heritage*